

УДК 343.14:343.341

Цюприк І. В. – кандидат юридичних наук,
доцент, здобувач Національної академії
внутрішніх справ, м. Київ

ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИСТИЧНИХ ГРУП (ОРГАНІЗАЦІЙ), ЯКІ ДІЮТЬ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ ЛУГАНСЬКОЇ ТА ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

Окреслено проблеми дослідження предмета доказування в кримінальних провадженнях, пов'язаних із фінансуванням тероризму, зокрема терористичних груп (організацій) та окремих терористів, які діють на тимчасово окупованих територіях Луганської та Донецької областей. Визначено, що основним завданням під час розслідування злочинів цієї категорії є встановлення обставин, необхідних для прийняття обґрунтованих рішень у кримінальному провадженні. Доведено необхідність встановлення обізнаності особи, яка переводить активи на тимчасово окуповані території з метою фінансування тероризму.

Ключові слова: фінансування тероризму, терористична організація «Донецька народна республіка», терористична організація «Луганська народна республіка», активи.

Основним завданням під час розслідування кожного злочину є встановлення обставин, необхідних для прийняття обґрунтованих рішень у кримінальному провадженні. Комплекс таких обставин визначає предмет доказування в кримінальному провадженні, який може варіюватись залежно від ознак конкретного протиправного діяння.

Різні аспекти кримінально-процесуального доказування завжди цікавили науковців і працівників правоохоронних органів, оскільки ця проблема є важливою на законодавчому, науковому та практичному рівнях.

У процесі доказування органи й особи, які здійснюють кримінальне провадження, повинні визначити достатній для оптимального провадження обсяг обставин. Ураховуючи, що на території нашої держави вже протягом трьох років триває антитерористична операція, науковці акцентують на проблемах визначення обставин, що підлягають доказуванню в різних категоріях кримінальних проваджень. Це безпосередньо стосується і особливостей предмета доказування в кримінальних провадженнях про фінансування терористичних груп (організацій), які діють на тимчасово окупованих територіях Луганської та Донецької областей. Таким чином, ця проблема є актуальною і потребує подальшого вивчення.

Дослідженню предмета доказування в кримінальному провадженні значну увагу у своїх працях приділили В. П. Гмирко, В. Г. Гончаренко, Ю. М. Грошевий, Є. Г. Коваленко, М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, М. А. Погорецький, В. О. Попелюшко, С. М. Стахівський, М. С. Строгович, В. М. Тertiшник, Л. Д. Удалова, М. Є. Шумило та інші вчені-процесуалісти.

Окремі елементи предмета доказування фінансування тероризму вивчали В. Ф. Антипенко, В. І. Василичук, В. О. Глушков, В. П. Ємельянов, В. С. Зеленецький, О. Д. Комарова, О. Є. Користін, В. В. Крутов, Д. Й. Никифорчук, М. П. Стрельбицький, С. С. Чернявський. Однак на сучасному етапі не дослідженими залишаються питання предмета доказування в кримінальних провадженнях щодо фінансування терористичних груп (організацій).

Метою пропонованої увазі статті є визначення предмета доказування в кримінальному провадженні щодо фінансування терористичних груп (організацій), які діють на тимчасово окупованих територіях Луганської та Донецької областей.

Предмет доказування як правова категорія належить до фундаментальних понять теорії доказів. Правильному його з'ясуванню сприяє виконання завдань кримінального судочинства, передбачених ст. 2 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України [1], а також встановлення всіх обставин, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні. Помилка у визначенні предмета доказування може призвести до негативних наслідків, серед яких безкінечне чи, навпаки, поверхове встановлення обставин, які підлягають доказуванню. Це унеможливить прийняття правильного, законного й обґрунтованого рішення в кримінальному провадженні. Таким

чином, чітке визначення предмета доказування постає важливою передумовою встановлення наявності або відсутності фактів та обставин, що є визначальними для кримінального провадження і підлягають доказуванню. Встановлення предмета доказування передусім залежить від особливостей учиненого кримінального правопорушення, а тому він має окремі особливості в різних категоріях кримінальних проваджень [2, с. 50].

Встановлення складу злочину шляхом юридичного доказування в конкретному протиправному діянні певної особи гарантує виконання правоохоронцями завдань щодо захисту прав і свобод людини, невідворотності покарання за вчинений злочин, справедливості призначеної судом міри покарання. Також це забезпечує визначення напряду доказування в кримінальному процесі, який і слугуватиме науково обґрунтованим предметом доказування.

Фактичний склад злочину як предмет доказування в кримінальному судочинстві, на думку В. Г. Гончаренка, необхідно встановлювати за визначеними в КПК України процедурами за допомогою виявлення й дослідження фактів і обставин, які передбачають систему неспростовних доказів, що охоплюють повною мірою склад злочину та інші відомості, необхідні для прийняття остаточного рішення в справі [3, с. 120].

Статтею 91 КПК України визначено обставини, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, серед яких:

1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення злочину);

2) винуватість обвинуваченого в учиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета цього діяння;

3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;

4) обставини, що впливають на ступінь тяжкості вчиненого злочину, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують/пом'якшують покарання, а також обставини, що виключають кримінальну відповідальність або є підставою для закриття кримінального провадження;

5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності й інше майно, яке підлягає спеціальній конфіскації, було набуто внаслідок учинення кримінального правопорушення та/або є

доходом від такого майна, чи призначалось (використовувалося) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, загалом пов'язаного з незаконним обігом грошей, цінностей та іншого майна, або його було підшукано, виготовлено, пристосовано або використано як засіб чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення;

7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру [1].

Однією з проблем предмета доказування в кримінальних провадженнях цієї категорії є однозначність законодавчого визначення злочинного посягання на зазначений об'єкт. Так, у ч. 1 ст. 258⁵ Кримінального кодексу (КК) України встановлено, що «фінансування тероризму, тобто дії, учинені з метою фінансового або матеріального забезпечення окремого терориста чи терористичної групи (організації), організації, підготовки або вчинення терористичного акту, втягнення в учинення терористичного акту, публічних закликів до вчинення терористичного акту, створення терористичної групи (організації), – карається...». У такій диспозиції предмет зазначеного злочину взагалі не виділено [4].

Абзацом 50 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 14 жовтня 2014 року № 1702-VII [5] предмет фінансування тероризму визначено як надання чи збір будь-яких активів, до яких, відповідно до абз. 1 ч. 1 ст. 1 цього Закону, належать кошти, майно, майнові та немайнові права. Схожу дефініцію фінансування тероризму подано в абз. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 року № 638-IV [6], де також простежується єдиний підхід до розуміння активів в абз. 3 ч. 1 ст. 1 зазначеного Закону. Таким чином, законодавець у двох вищезгаданих випадках визначає, що предметом фінансування є активи у формі коштів, майна, майнових і немайнових прав.

Зазначені активи умовно можна розподілити на легальні та нелегальні. До легальних джерел фінансування тероризму належать:

- доходи від законної економічної діяльності окремих суб'єктів підприємницької діяльності;
- гуманітарна допомога;
- прямі або опосередковані внески приватних осіб;
- передавання власних готівкових коштів фізичними особами представникам терористичних угруповань;
- перерахування грошових коштів на рахунки членів терористичних угруповань;
- несанкціоноване списання грошових коштів із рахунків юридичних осіб;
- використання фіктивних фінансових структур для отримання готівкових коштів;
- збір коштів у соціальних мережах за допомогою електронних платіжних систем через підставних осіб (під виглядом провадження благодійної діяльності).

Нелегальну частину бюджету терористичних угруповань зазвичай становлять кошти від таких видів діяльності:

- торгівля наркотиками;
- грабежі, розбої, викрадення людей із метою отримання викупу;
- виготовлення фальшивих грошей, кредитних карток, документів, які посвідчують особу;
- проведення фінансових операцій із викраденими (підробленими) документами, кредитними картками тощо;
- розкрадання бюджетних коштів;
- збут зброї, боеприпасів, а також запчастин до них;
- незаконне переправлення осіб через державний кордон України;
- вербування найманців-терористів і направлення в Україну тощо.

На законодавчому рівні не встановлено мінімальний розмір предмета фінансування тероризму, тому його оцінку здійснюють комплексно з іншими ознаками цього злочину, під час чого також ураховують значення факту фінансової або іншої майнової підтримки для терористичної діяльності [7].

Серед усіх обставин, що підлягають доказуванню під час досудового розслідування кримінальних проваджень про

фінансування терористичних груп (організацій), зокрема тих, які діють на тимчасово окупованих територіях Луганської та Донецької областей, передусім повинні бути встановлені обставини, що стосуються події злочину. Так, у процесі доведення події злочину необхідно встановити конкретну інформацію.

Якщо до фінансування тероризму вдається фізична особа, то потрібно з'ясувати детальні відомості про неї (рік і місце народження, громадянство, місце реєстрації та фактичного проживання, інформація про освіту, місце роботи, сімейний стан, наявність дітей, а також наявність судимостей і факти притягнення до кримінальної відповідальності).

Якщо фінансування тероризму вчиняє суб'єкт підприємницької діяльності, то необхідною є його характеристика (факт існування юридичної особи або фізичної особи-підприємця, дата її реєстрації (створення), види її діяльності (як легальні, так і нелегальні), вид та організаційно-правова форма, установчі документи, а також наявність відокремленого майна, самостійного балансу, рахунків у банках, печатки з відповідним найменуванням та ідентифікаційним кодом тощо). Важливими є відомості про активи суб'єкта підприємницької діяльності, що могли бути предметом злочинних діянь, а також майно, яке йому належить.

У процесі досудового розслідування необхідно визначити, у який саме звітний період (час) та яким чином було здійснено переведення активів з метою фінансування тероризму. Правоохоронці з'ясовують установчі дані власників, дійсних керівників і бухгалтерів суб'єкта підприємницької діяльності й інших осіб, які брали участь у реалізації конкретної фінансово-господарської операції з фінансування тероризму, їхню роль у цьому процесі.

Під час доведення кримінального правопорушення визначають діяння, об'єктивні ознаки якого відповідають ознакам об'єктивної сторони конкретного складу злочину – спосіб та наявність факту вчинення переведення активів на рахунки суб'єктів підприємницької діяльності, які перебувають на тимчасово окупованих територіях Луганської та Донецької областей та не зареєстровані в Україні (наприклад, переведення коштів у відділення так званого Центрального республіканського банку «ДНР», або постачання на вказані тимчасово окуповані

території певного військового майна, зокрема зброї, боєприпасів, запчастин до них тощо, чи особисте передавання коштів).

Також для слідства важливо встановити загальну кількість таких перерахунків, суми чи види кожного окремого переведення або видів майна, яке постачали на окуповані території. Зазначене набуває особливої значущості, оскільки ч. 2 та 3 ст. 258⁵ КК України передбачають фінансування тероризму у великому та особливо великому розмірах (якщо розмір фінансового або матеріального забезпечення перевищує 6000 та 18 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян). Адже, не встановивши спосіб вчинення злочину, інколи неможливо довести і власне подію злочину.

Досудове розслідування передбачає з'ясування установчих даних та характеристики суб'єкта, який отримував активи на тимчасово окупованих територіях Луганської та Донецької областей, його належності до терористичної групи (організації), організації процесу підготовки або вчинення терористичного акту, утягнення в учинення чи публічних закликів до цього вчинення, створення терористичної групи (організації).

До того ж, обов'язковими для визначення є: умови й обставини, які сприяли вчиненню злочину; наявність у діях вказаних осіб ознак інших злочинів (шахрайство з фінансовими ресурсами, ухилення від сплати податків тощо); наявність причинового зв'язку між діями і наслідками, якщо такі настали.

Окрім того, предмет доказування може охоплювати комплекс обставин, які характеризують дії учасників щодо приховування вчинення вказаного злочину.

Встановлення винуватості особи в учиненні кримінального правопорушення передбачає доведення двох обставин, що належать до предмета доказування: ідеться, по-перше, про особу, яка вчинила злочин (суб'єкт злочину), а по-друге, її винуватість (суб'єктивна сторона злочину).

Для з'ясування фактів, що характеризують суб'єктивну сторону вчиненого особою протиправного діяння, потрібно довести умисел учинення злочину, адже фінансування тероризму обов'язково передбачає прямий умисел. Інакше кажучи, обов'язково повинно бути встановлено, що винний, вдаючися до дій, пов'язаних із забезпеченням грошовими або матеріальними ресурсами окремих терористів, терористичних груп (організацій) для здійснення ними терористичних актів,

усвідомлював фактичну сторону, а отже, суспільну небезпечність свого діяння.

Попри те, що мотив і мета не впливають на кваліфікацію вчинення злочину, передбаченого ст. 258³ КК України, їх доказування надасть можливість встановити загальну картину злочину та роль кожної особи в ньому. Причому висновки про мотиви кримінального правопорушення не можуть ґрунтуватися на припущеннях.

У процесі встановлення мети злочину необхідно враховувати всі обставини, що характеризують дії особи, зокрема підготовчі дії, способи і знаряддя злочину. Під час вивчення кількості епізодів, пов'язаних із переведенням активів на тимчасово окуповані території Луганської та Донецької областей з метою фінансування тероризму, необхідно акцентувати на усвідомленні особою того, що вказані дії є протиправними та містять ознаки злочину.

Обов'язковим елементом предмета доказування є внутрішні спонукання особи, тобто мотив учинення злочину. Відповідно до вимог КК України, характер спонукань, які схилили особу вчинити означені злочини, може бути обставиною, що обтяжує чи пом'якшує покарання за вчинення фінансування терористичної діяльності. Обставини, що характеризують особу обвинуваченого, також можуть вплинути на ступінь і характер відповідальності. Мотив злочину відіграє роль проміжного факту у процесі доведення винуватості особи в учиненні злочину.

Серед інших відомостей про особу підозрюваного, які можуть свідчити про її винуватість, є такі: причетність особи до вчинення протиправних дій на територіях Донецької чи Луганської областей упродовж 2014–2015 років, чи участь у вчиненні злочинів проти цивільного населення та військовослужбовців України у подальший період на вже тимчасово окупованих територіях вищезазначених регіонів; відомості про колишні судимості тощо.

Характер і розмір шкоди, завданої злочином, передбаченим ч. 2 та 3 ст. 258⁵ КК України, згідно з п. 4 ч. 1 ст. 91 КПК України, має належати до предмета доказування в кримінальних провадженнях. Від встановлення розмірів збитків залежить ступінь провини і тяжкість покарання, а також визначення суми збитків, що підлягають відшкодуванню.

Особливістю доказування завданої шкоди є встановлення тяжких наслідків, які спричинило чи могло спричинити фінансування тероризму (наприклад, постачання зброї чи її комплектуючих, які в подальшому було використано терористичними угрупованнями чи окремими терористами).

Значущості в процесі доказування набуває встановлення обставин, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, зокрема повторюваність злочину, учинення його з корисливих мотивів, за попередньою змовою групою осіб або організованою групою.

Необхідно також встановити обставини, що характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, виключають кримінальну відповідальність або є підставою для закриття кримінального провадження. Відповідно до ч. 4 ст. 258⁵ КК України, особу (окрім організатора або керівника терористичної групи чи організації) звільняють від кримінальної відповідальності за дії, передбачені цією статтею, якщо вона добровільно до притягнення до кримінальної відповідальності повідомила про відповідну терористичну діяльність або іншим чином сприяла її припиненню чи запобіганню злочину, який вона фінансувала або вчиненню якого сприяла, за умови, що в її діях немає складу іншого злочину.

Під час з'ясування обставин, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, що підлягає спеціальній конфіскації, одержане внаслідок фінансування тероризму, використовувалось у подальшому з протиправною метою, необхідно визначити рух активів через банківські установи, а також осіб, які причетні до фінансування та/або матеріального забезпечення вчинення цього злочину чи отримання винагороди за його вчинення, тощо.

До останньої групи обставин, які підлягають доказуванню, належать ті, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру. Задля цього може бути спеціально створено суб'єкт підприємницької діяльності, діяльність якого спрямована на фінансування терористичних груп (організацій), які діють на тимчасово окупованих територіях Луганської та Донецької областей.

Таким чином, для визначення переліку обставин, які підлягають доказуванню в кримінальних провадженнях щодо фінансування терористичних груп (організацій), зокрема на

вищезазначених територіях, необхідно виділити їх основні риси. Зазначимо, що розкритий у статті предмет доказування в кримінальних провадженнях щодо фінансування терористичних груп (організацій) є важливою передумовою належного кримінального провадження в зазначеній сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10, 11–12, 13. – Ст. 88.
2. Жовтан П. В. Предмет доказування у кримінальному провадженні про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою / П. В. Жовтан // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2014. – № 2 (33). – С. 50–53.
3. Гончаренко В. Г. Предмет доказування в кримінальному судочинстві / В. Г. Гончаренко // Вісник Академії адвокатури України. – 2011. – № 1 (20). – С. 120–122.
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
5. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1702-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 50–51. – С. 3250. – Ст. 2057.
6. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20 берез. 2003 р. № 638-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 25. – Ст. 180.
7. Демидова Л. М. Проблеми кваліфікації фінансування тероризму / Л. М. Демидова // Питання боротьби зі злочинністю. – 2016. – Вип. 31. – С. 84–98.